

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
У ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ

10014 м. Житомир, вул. Небесної Сотні, 11, тел. (0412)55-01-15, E-mail: nmkptozhytomyr@ukr.net,
ЄДРПОУ 26556261

20.05.2025 № 123
на № _____ від _____

Керівникам закладів П(П)О області

Формування інформаційної гігієни здобувачів освіти
крізь призму медіаграмотності

У сучасному світі, де інформація стала не лише джерелом знань, а й інструментом впливу, формування інформаційної гігієни набуває особливої актуальності. Потік даних, який щодня отримують здобувачі освіти, вимагає від них не тільки здатності сприймати й аналізувати інформацію, а й уміння відрізнити достовірне від маніпулятивного, критично мислити та відповідально споживати контент. У цьому контексті медіаграмотність виступає ключовим чинником розвитку інформаційної гігієни, адже вона формує культуру усвідомленого використання медіаресурсів, сприяє розвитку навичок критичного мислення, а також захищає від інформаційного перевантаження й дезінформації.

Формування інформаційної гігієни крізь призму медіаграмотності є не лише актуальним, а й необхідним для забезпечення ефективної освітньої діяльності та соціалізації сучасної молоді в інформаційному суспільстві.

Для реалізації даного завдання важливо дотримуватись певних принципів.

Критичне мислення:

- навчати здобувачів освіти аналізувати джерела інформації, звертати увагу на авторитетність сайту чи автора;
- заохочувати перевірку фактів через незалежні джерела;
- пояснювати, як відрізнити факти від суб'єктивних суджень чи маніпуляцій.

Безпека персональних даних:

- наголошувати на важливості збереження особистої інформації, паролів та конфіденційних даних;
- пояснювати правила безпечної поведінки в соціальних мережах.

Розпізнавання фейків та дезінформації:

- вчити здобувачів освіти звертати увагу на ознаки фейкових новин (емоційно забарвлені заголовки, відсутність посилань на першоджерела, анонімність автора);
- пояснювати небезпеку поширення неперевіраних даних.

Цифровий етикет:

- формувати культуру відповідального спілкування в інтернеті;
- обговорювати наслідки кібербулінгу та важливість толерантного ставлення до інших.

Грамотне використання джерел:

- вчити правильно оформлювати посилання на інформацію, дотримуватись авторського права;
- заохочувати використання наукових баз даних, офіційних ресурсів і перевірених видань.

Баланс між цифровим і реальним життям:

- допомагати формувати здорові звички щодо часу, проведеного в інтернеті;
- пропагувати фізичну активність, хобі та живе спілкування.

Дотримання цих принципів сприятиме формуванню усвідомленого та відповідального ставлення до інформації.

Разом з процесами цифровізації у різних галузях державотворення, повсякчасно посилюється інтеграція медіаосвіти і в освітню сферу. У цьому контексті медіаграмотність слід розглядати не лише як окрему дисципліну, а як наскрізну компетентність, яка проявляється при вивченні будь-яких навчальних предметів. Застосування педагогічними працівниками практичних занять та вправ з аналізу фейкових новин, виявлення дезінформації, маніпуляцій у заголовках, перевірки надійності джерел інформації та верифікації фактів значно підвищить рівень здобувачів освіти з даного напрямку.

Не менш важливим є навчання **базовим принципам інформаційної безпеки:**

- ознайомлення з поняттями та механізмам цифрового сліду, конфіденційності даних, безпечного споживання інформації;
- формування навичок розпізнавання фішингових атак, шкідливих посилань та неправдивих сайтів тощо.

Актуальним є також питання створення безпечного інформаційно-освітнього вебсередовища, а саме: використання надійних мережових платформ та застосунків, ліцензійного програмного забезпечення, перевірених джерел навчальної інформації, проведення просвітницької діяльності серед здобувачів освіти, розроблення правил поведінки та відповідних інструкцій.

Критично важливим у сучасному інформаційному середовищі є формування культури відповідального споживання та створення контенту (у тому числі і навчального) здобувачами освіти. Для матеріалізації цього завдання доречним є заохочення здобувачів до створення власних медіапродуктів, наприклад:

1. Подкаст

Тема: «Правда чи фейк?» / «Що ми читаємо – що ми віримо?»

Формат: короткі випуски (5–10 хв) з розбором популярних інформаційних маніпуляцій або новин.

Інструменти: Anchor, Audacity, Canva (для обкладинки), Telegram або YouTube для публікації.

2. Реелс / TikTok-серіал (відеорубрика)

Тема: «Фактчек за 30 секунд» / «Фейки тижня»

Формат: вертикальні короткі відео з поясненням, як відрізнити фейкову новину, маніпуляцію чи емоційний тиск у медіа.

Інструменти: CapCut, InShot, TikTok, Instagram Reels.

3. Мінігра або інтерактивний квіз

Тема: «Фейк чи факт?» / «Медіа-детектив»

Формат: інтерактивний тест або гра, в якій треба розпізнати фейки чи визначити джерело новини.

Інструменти: Kahoot, Genially, Google Forms з гейміфікацією, Wordwall.

4. Мем-кампанія або Instagram-сторінка

Тема: «Меми проти фейків»

Формат: створення серії мемів, сторіз або інфографіки, які розвінчують поширені медіаміфи.

Інструменти: Canva, Instagram, Telegram-канал.

5. Онлайн-журнал або блог

Тема: «Медіасвідомі»

Формат: короткі статті, розслідування або інтерв'ю з місцевими експертами, активістами, або навіть викладачами про те, як боротися з інформаційним шумом.

Інструменти: WordPress, Blogger, Google Sites, Medium.

6. Інтерв'ю з блогером або журналістом

Тема: «Як не бути обманутим?»

Формат: запис відеоінтерв'ю (або навіть текстової розмови) з публікацією у TikTok / YouTube Shorts / Instagram.

Ціль: дізнатись, як медіа створюють контент, як вони перевіряють факти.

Разом з тим:

- доцільно організовувати проведення різних заходів (інформаційні зустрічі, тренінги, майстер-класи) щодо інформаційної гігієни;
- залучати громадські організації, які працюють у сфері медіаграмотності;
- створити в закладі професійної (професійно-технічної) освіти команди медіа-активістів серед педагогів та членів самоврядування, які стануть рушієм змін;
- регулярно проводити конкурси з медіаграмотності, вікторини, флешмоби тощо.

Варіант вікторини з медіаграмотності (ключові теми: фейки, маніпуляції, критичне мислення, перевірка джерел та медіаетика)

Тема: Критичне мислення і безпечне споживання інформації в цифрову епоху

1. Що таке фейк?

- а) Реклама нового продукту
- б) Неправдива або спотворена інформація, яка подається як правдива**
- в) Особиста думка блогера
- г) Жартівливий мем

2. Яка з наведених дій допоможе виявити фейкову новину?

- а) Перепостити новину друзям
- б) Прочитати лише заголовок
- в) Перевірити новину у кількох надійних джерелах**
- г) Довіритися першому враженню

3. Який сайт краще підходить для перевірки фактів?

- а) Wikipedia
- б) TikTok
- в) StopFake.org**
- г) Instagram

4. Що таке «клікбейт»?

- а) Стаття, яка містить багато технічних термінів
- б) Заголовок, який провокує натискання, але не відповідає суті матеріалу**
- в) Новина з інтерактивним вмістом
- г) Рекламна стаття

5. Який із наведених заголовків може бути клікбейтом?

- а) «Уряд затвердив новий закон»
- б) «Ви не повірите, що сталося з цією знаменитістю!»**
- в) «Прогноз погоди на наступний тиждень»
- г) «Узагальнені результати НМТ оприлюднені»

6. Що означає поняття медіаграмотність?

- а) Уміння писати повідомлення в месенджерах
- б) Здатність створювати рекламні ролики
- в) Здатність критично оцінювати, аналізувати і використовувати інформацію з медіа**
- г) Участь у телевізійних програмах

7. Хто несе відповідальність за поширення дезінформації в соціальних мережах?

- а) Лише автор новини
 - б) Тільки журналісти
 - в) Усі, хто їй свідомо поширює
 - г) Ніхто
- 8. Що таке «бульбашка фільтрів»?**
- а) Спам у месенджерах
 - б) Фільтр у фотододатках
 - в) Ситуація, коли користувач бачить лише контент, що підтверджує його погляди
 - г) Техніка ретуші фото
- 9. Яка інформація є надійнішою?**
- а) Та, що має емоційний заголовок
 - б) Та, що опублікована перевіченим виданням із посиланнями на джерела
 - в) Та, що збігається з моєю думкою
 - г) Та, що популярна в соціальних мережах
- 10. Який із способів маніпуляції використовують у заголовках подібно до «ШОК! Правда, яку приховували роками!»?**
- а) Аргументація фактами
 - б) Логіка та критика
 - в) Емоційний вплив і сенсаційність
 - г) Посилання на наукові джерела
- 11. Чому важливо розвивати критичне мислення в епоху цифрових технологій?**
- а) Щоб швидко гуглити все, що цікаво
 - б) Щоб створювати відеоконтент
 - в) Щоб ефективно захищатися від фейків і маніпуляцій
 - г) Щоб стати блогером

Частиною інформаційної війни, мета якої – зруйнувати довіру до української влади, дезорієнтувати населення та міжнародну спільноту є фейки. Для спростування неправдивої інформації можна запропонувати здобувачам освіти

відкрите питання для обговорення: Чому важливо перевіряти інформацію перед тим, як поділитися нею в соцмережах?

Приклади фейкових новин, які активно поширювалися під час російсько-української війни (2022-2025рр.)

Фейк 1. «Україна розробляє біологічну зброю в американських лабораторіях»

Російська пропаганда просувала твердження, що в Україні нібито діють американські біолабораторії, в яких розробляють зброю масового ураження.

Спростування: Цей фейк було викрито ООН, США, ВООЗ і низкою незалежних медіа.

Біолабораторії дійсно існують, але вони займаються санітарно-епідеміологічною безпекою, а не зброєю.

Фейк 2. «ЗСУ самі обстрілюють українські міста»

Пропаганда РФ звинувачувала Збройні сили України в обстрілах Маріуполя, Бучі, Краматорська та інших міст.

Спростування: Міжнародні розслідування (Bellingcat, The New York Times, Amnesty) довели, що обстріли здійснювалися з контрольованих РФ територій або з використанням зброї, якої ЗСУ не мають.

Фейк 3. «Бучанська різанина – постановка»

Після звільнення Бучі у квітні 2022 року Росія заявила, що вбиті мирні жителі були «акторами» або їх убили українські військові.

Спростування: Супутникові знімки (Maxar) довели, що тіла мирних жителів лежали на вулицях ще до виходу росіян. Також були зібрані численні свідчення очевидців і родичів загиблих.

Фейк 4. «Україна капітулювала, ЗСУ здалися»

У перші тижні вторгнення активно ширилися повідомлення про «здачу Києва», «падіння Харкова» або «масову втечу ЗСУ».

Спростування: Ці повідомлення не відповідали дійсності і мали на меті деморалізувати населення. Українські війська зберегли оборону, а деякі міста, як-от Київ та Чернігів, ніколи не були захоплені.

Фейк 5. «Польща збирається захопити західну Україну»

Російські ЗМІ заявляли, що Польща має «плани анексії Львова та Волині» і нібито «ввела війська на територію України».

Спростування: Жодних фактів чи офіційних заяв, які б підтверджували такі наміри, немає.

Польща, навпаки, є одним із ключових союзників України.

Фейк 6. «Україна перетворюється на тягар для ЄС»

Прокремлівські медіа поширювали повідомлення, що Україна начебто перетворюється на тягар для ЄС.

Спростування: Ця інформація не відповідає дійсності. Українські біженці не є економічним викликом для Європи – навпаки, вони посилюють європейський ринок праці. Завдяки статусу тимчасового захисту вони легально працюють. Наприклад, до жовтня 2023 року українські біженці уклали 1,87 млн контрактів у державах ЄС. Водночас їхні витрати лише у 2022 році склали близько \$20 мільярдів, що позитивно вплинуло на економіку держав, які їх приймають.

Фейки, які поширювалися навколо підризу Каховської ГЕС у червні 2023 року – події, яка спричинила масштабну гуманітарну та екологічну катастрофу.

Фейк 1. «ГЕС підірвали українські війська»

Російські ЗМІ та посадовці заявили, що підризу дамби здійснили ЗСУ, щоб «зірвати наступ Росії» або «створити інформаційний привід для звинувачень РФ».

Спростування: Дамба перебувала під повним контролем Росії з березня 2022 року; супутникові знімки Махаг та сейсмологічні дані підтвердили вибух зсередини конструкції; ЗМІ (CNN, BBC, The New York Times) та українські розвідники вказували на навмисний підризу з боку російських військових.

Фейк 2. «Підризу був спричинений обстрілами ЗСУ»

Пропагандистські Telegram-канали поширювали версію, що дамбу пошкодили артилерійські обстріли ЗСУ.

Спростування: Експерти (наприклад, з OSINT-групи GeoConfirmed) пояснили, що артилерія не могла спричинити таке масштабне руйнування бетонної дамби, для цього потрібна внутрішня закладка вибухівки.

Фейк 3. «Дамба обвалилася сама через зношення»

Поширювалися версії, що ГЕС «сама по собі» зруйнувалася, бо нібито була аварійною.

Спростування: До початку повномасштабної війни дамба була у нормальному технічному стані; українські гідротехніки, які раніше працювали на об'єкті, заявляли, що її конструкція була розрахована на серйозні навантаження; відео з камер спостереження і характер обвалення свідчили про вибуховий підризу.

Ці фейки використовувалися РФ для відтермінування відповідальності за воєнний злочин, адже знищення Каховської дамби мало катастрофічні наслідки для екології, мирного населення, сільського господарства.

Частиною інформаційного фронту може стати освітній флешмоб, який можна використати в навчальній діяльності, адаптуючи його під уроки історії, громадянської освіти, інформатики, інформаційної технології, біології, географії тощо, у позакласній чи виховній діяльності.

Один із варіантів **освітнього флешмобу** за темою:

«Правда під час війни: не дай фейкам зброї!»

Мета:

- сформувати у здобувачів освіти навички розпізнавання фейків, маніпуляцій і дезінформації на прикладі подій російсько-української війни;
- показати роль критичного мислення у захисті інформаційного простору;
- залучити здобувачів освіти до створення освітнього контенту в соціальних мережах.

Підготовчий етап для викладача:

Урок- обговорення. Пояснити терміни: фейк, дезінформація, ПСО, фактчекінг

Показати приклади фейків про війну («Бучанська різанина – постановка», «ЗСУ самі обстрілюють українські міста», «Каховську ГЕС підірвали українські війська» – бажано з джерелами спростування: StopFake, VoxCheck, Детектор медіа, ЦПД (Центр протидії дезінформації), Український центр стратегічних комунікацій).

Пояснити як перевіряти факти

- Google reverse image search;
- Сайти StopFake, VoxCheck, Reuters Fact Check;
- Офіційні сторінки ЗСУ, ГУР;
- Детектор медіа, ЦПД (Центр протидії дезінформації)

Завдання для здобувачів освіти:

Записати відео до 1 хвилини на одну з тем:

- Фейк, який я бачив у ЗМІ чи соцмережах, і як я дізнався, що це неправда;
- Три способи перевірити інформацію під час війни;
- Маніпуляції російської пропаганди: розпізнаємо разом;
Фактчек по-українськи: правда про події на фронті;
Чому важливо не поширювати неперевірене в умовах війни;
Як фейки шкодять нашим захисникам і захисницям.

Формат відео: TikTok, Stories, або презентація + «озвучка»

Обов'язкове завершення відео гаслом: (зразки)

Не дай фейку зброї – перевірай!
Сумніваєшся – не поширюй.
Постиш неправду – граєш на боці агресора.
Перевірай перш ніж репостити. Мисли, а не тисни!
Фейки вбивають. Критичне мислення рятує.
Не вір – перевір! Не репость – аналізуй!
Не будь інструментом ПСО – будь інструментом правди.
Інформація – тяж фронт. Дій розумно.
Факт – патрон правди. Фейк – постріл по своїх.
ЗСУ боронять землю. Ти – борони правду.
Очі розплющ – фейки не сплять.
Спростуй – не мовчи. Це тяж оборона.
Мовчання про брехню – зрада інформаційна.
Розумні – не ведуться. Перевірені – не зраджують.

Критерії оцінювання:

- актуальність і точність змісту;
- креативність подачі;
- влучність меседжу;
- візуальна та емоційна подача.

Додатково:

Створити постер у групі: **«Правда – наша зброя. Фейк - зброя ворога»**

Зробити **спільне відео:** монтаж найкращих моментів від усіх учасників.

Організувати **«Інформаційний щит»** – стенд із фейками та їхнім спростуванням

Підсумок:

У рамках флешмобу ми об'єднали зусилля, щоб привернути увагу до однієї з найважливіших тем сьогодення – боротьби з дезінформацією. У час війни правда стає не менш важливою, ніж зброя. Кожне неправдиве повідомлення, кожен фейк може мати реальні наслідки – деморалізацію, паніку, втрату довіри або навіть втрати на фронті.

В процесі флешмобу учасники ділилися перевіреними фактами з надійних джерел, пояснювали, як розпізнати фейкову інформацію, закликали не поширювати неперевірені новини, підкреслювали відповідальність кожного за інформаційну безпеку; показали, що свідоме споживання інформації – це наша спільна оборона. Тільки разом, озброївшись правдою, ми можемо протистояти інформаційним атакам ворога.

Не дай фейкам зброї – перевіряй, думай, ділись тільки правдою!

В.о. директора

Ірина ТКАЧУК